

Irodalomtörténeti Kézikönyv

Az Intézet eddigi legjelentősebb, legátfogóbb kollektív vállalkozása: a magyar irodalomtörténet középmeretű szintézisének kézikönyve a megvalósulás előtt áll. E feladat egyidős magával az Intézettel, sőt igen határozott tudományos, társadalmi, oktatásügyi igényként jelentkezett már akkor (1953-ban), mielőtt az Intézet létezett volna is. Különösen az oktatásban természetszerűleg csak részben támaszkodhatott és támaszkodott az időközben életre hívott Irodalomtörténeti Intézetre. Kiderült azonban, hogy egy ilyen hatalmas vállalkozás elvi, módszertani és tervfegyelmi szempontjainak egybehangolása, a vállalt határidők betartása jobban megoldható — illetőleg csak úgy oldható meg —, ha az Intézet mindenestől és kizárólag saját belső feladataként vállalja. Ezzel egybehangzóan az egyetemi tankönyv terve helyébe egy irodalomtörténeti kézikönyv mint tudományos szintézis terve lépett.

E tapasztalatok és elvi megfontolások alapján fogott hozzá az Intézet vezetősége 1961 tavaszán az irodalomtörténeti kézikönyv gyakorlati megvalósításához. Az Intézet Tudományos és Igazgató Tanácsának, az MTA és MŰM képviselőinek, a kiszemelt szerkesztőknek és más kiemelt feladattal megbízott munkatársaknak bevonásával tartott megbeszélések során 1961 végére megszülettek azok a döntések, melyek meghatározták az Irodalomtörténeti Kézikönyv elvi, módszertani, terjedelmi szempontjait, személyi kérdéseit, véglegesen rögzítették az egyes munkálatok határidőit. Ezekről az alábbi tájékoztatást adhatjuk:

1. Az Irodalomtörténeti Kézikönyv négy kötetből fog állni, egyenként kb 50—55 iv terjedelemben. I. k. A kezdetektől kb. 1772-ig. — II. k. Felvilágosodás és reformkor. — III. k. A XIX. század második fele kb. 1905-ig. — IV. k. A XX. század irodalma a felszabadulásig, ill. — bő kitekintés formájában — napjainkig. A korszakhatárok természetesen csak irányjelzők. Az átfutó irányok, jelenségek, személyek kérdéseiben az érintkező kötetek szerkesztői figyelemmel lesznek a másik kötet felépítésére.

2. A Kézikönyv tudományos igényű irodalomtörténeti szintézis: terjedelmét, tárgyalási rendjét, szerkezetét a konkrét irodalomtörténeti anyag belső fejlődési törvényszerűsége és irodalomtörténeti fontossága szabja meg, s egységes koncepciója az irodalomnak mint a társadalmi ideológia egyik formájának marxista dialektikus szemléletén alapszik, az egyes korokban, irányokban, személyekben mindenkor és elsősorban a mához vezető út fokozatait keresi és vizsgálja. Ez követelően előírja, hogy a Kézikönyv tekintetbe vegye a rokon diszciplínák (így például a zene- és képzőművészetek) történeti fejlődésének törvényszerűségeit, analógiáit, a történet és társadalomtudomány eredményeit és végül, de nem utolsó sorban, a világirodalmi kapcsolatok kérdését. A Kézikönyv feladata tehát nem új kutatások indítása, új eredmények feltárása, nem is a nyitott kérdések végleges lezárása, hanem az eddig elért eredmények korszerű, marxista elviségű és módszerű kritikus összefoglalása. (Ez természetesen nem zárja ki eddig még nem publikált, de szilárd, jelentős egyéni eredmények, felfogások beépítését; ilyen irányú igen fontos és újszerű eredmények már a tematikák előzetes megbeszélése során is napfényre jöttek.) Mindebből következőleg a könyv előadásmódja tudományosan közlő, értekező lesz, de — indokolt esetben — nem zárkózik el a polémia elől sem. Bár a konkrét irodalomtörténeti anyag az egyes kötetek strukturájában természetesen más és más adekvát megközelítést kíván, általános szempont, hogy az egyes köteteket, fejezeteket és alfejezeteket egy társadalom- és művelődéstörténeti meg az irodalmi előzményekre, párhuzamosságokra kitekintő, hosszabb-rövidebb bevezető előz meg, majd hasonló jellegű összefoglaló, summázó s egyben előre tekintő rész zár le. Külön fejezetet, részletesebb fejlődésrajzot, pályaképet csak a legnagyobb írók kapnak, a kisebb egyéniségek valamely összefoglalóan tárgyalt irányzat, műfaj, ízlésforma, csoportosulás szereplőiként jönnek tekintetbe. A Kézikönyv ugyanis elsősorban az irodalom története s nem az írók felsorolása kíván lenni. — Noha a munkának,

jellelően élfogva, nem elsődleges feladata az oktatás különleges és sok tényező (pl. tanterv, vizsgaanyag) által determinált szempontjainak számontartása, egészen bizonyos, hogy be fogja tudni tölteni a segédkönyv szerepét az egyetemi oktatásban is. A közös — azaz a szintézis — és oktatási — célt szolgálják a Kézikönyv egyes fejezeteinek végén adott, a lelőhelyre, megjelenésre, kiadásra vonatkozó megjegyzések, valamint a minden lényeges adatot felölelő bibliográfia. Az egyes kötetek végén táblázatok, név- és tárgymutatók lesznek. A jelenlegi tervek szerint a mű illusztrált kiadásban jelenik meg.

3. A Kézikönyv az Intézet belső kollektív term munkájaként készül. Éppen ezért szerkesztői kizárólagosan, munkatársai túlnyomórészt az Intézet tudományos dolgozói közül kerülnek ki. Főszerkesztő: *Sötér István*. Az egyes kötetek szerkesztői: I. k. *Klaniczay Tibor*, II. k. *Pándi Pál*, III. k. *Sötér István*, IV. k. *Szabolcsi Miklós*. — A szerkesztők egymással szorosán együttműködve, de saját kötetük tekintetében önállóan s egyben személyes felelősséggel végzik munkájukat. Az egyes kötetek részletes tematikája elkészült, (legtöbbjéé ismételt) megvitatásra került. Ennek során a szerkesztők elaborátumai — egymást szinte akaratlanul kiegészítve — igen sok fontos elvi, módszertani, strukturális kérdést vetettek fel és oldottak meg. Megtörtént a munkatársak kijelölése s ennek alapján a tematikáknak személyes és ivő-törédekekig menő, igen részletes felbontása is. Jelenleg az egyes részfeladatok kidolgozása folyik, az egyes kötetek munkaközössége már több próbafelvezetést megvitatott.

4. A Kézikönyv az Intézetre érvényes állami tervfelgyelem jegyében készül. Ebből következik a határidők pontos betartásának szigorú megkövetelése. A kéziratoknak a szerkesztők kezéhez való eljuttatása legkésőbb 1963 január végéig kell, hogy megtörténjen. A szerkesztési munka után a lektoroktól is azt várjuk: lehetővé tesszik, hogy a kézirat 1963 végére nyomdába kerülhessen. A nyomtatás éve: 1964, ennek az évnek a végére a négy kötet egyszerre jelenik meg.

M. A.

Az Irodalomelméleti Osztály első félévi munkája

Az Intézet Irodalomelméleti Osztálya 1961 novemberében alakult meg azzal a feladattal, hogy általános elvi-esztétikai munkájával az irodalomtudomány valamennyi területén megkönyvitse az előrehaladást és a maga eszközeivel segítséget nyújtson a mai magyar irodalom és művészet fejlődését érintő legfontosabb eszmei-esztétikai kérdések tisztázásához is.

Az Osztály első félévi munkáját — e feladat jegyében — mindenekelőtt a tájékozódás jellemezte. *Nyíró Lajos* osztályvezető és *Miklós Pál*, *Pirnánt Antal*, *Z. Sipos István*, *Szabó György*, *Szili József*, valamint a meghívott előadók: *Falus Róbert*, *Tintinkó András*, *Mario De Micheli* olasz műtörténész és kritikus, *Sziklay László* és *Vajda György Mihály* ismertették a Szovjetunió és a népi demokratikus országok irodalomelméleti munkásságának eredményeit, valamint a különféle nyugati irodalomtudományi iskolák újabb nézeteit.

Az első mű, amit az Osztály megvitatott, A marxista—leninista esztétika alapjai (Kossuth, 1961.) című szovjet kézikönyv volt (*Falus Róbert* referátuma alapján). A félév folyamán sör került még Ernst Fischer: A nélkülözhetetlen művészet (Gondolat, 1962.) című tanulmányának (*Pirnánt Antal*), G. L. Abramovics és más szovjet szerzők irodalomelméleti kézikönyveinek (*Z. Sipos István*), valamint a Szovjetunióban folyó irodalomelméleti és esztétikai viták egyes eredményeinek megbeszélésre. Ezek az értekezletek természetesen kiterjedtek olyan problémákra is, melyek még további tisztázást igényelnek, de már a kezdeti periódusban sikerült — éppen e marxista eszmeiségű művek segítségével — a legfontosabb alapvető kérdésekben közös véleményt és állásfoglalást kialakítani (így például a tartalom és forma dialektikus egységének és ellentmondásának, az irodalom társadalmi funkciójának és visszatükröző szerepének, az irodalmi folyamat és a társadalom viszonyának, az irodalmi tudatforma relatív önállóságának és társadalmi meghatározottságának kérdésében). Az első hónapok erős ütemű munkája nyomán ilymódon egy konstruktív, a marxista irodalomelmélet eddigi eredményeire alapozott irodalomszemlélet körvonalai kezdenek kialakulni. Ehhez egyébként a polgári irodalomelmélet nézeteivel való megismerkedés is erősen hozzásegített. Az Osztály nagy figyelmet szentelt a nyugati irodalomelméleti nézetek bírálatának, ügyelve arra, hogy egyes részleteredményeket, kérdésfelvetéseket mindig alkotó marxista módon vizsgálja. Hiszen a fenomenológiai poétika (*Vajda György Mihály*), a cseh strukturalizmus (*Sziklay László*), az amerikai New Criticism és az angol Practical Criticism iskolái (*Szili József*) figyelemreméltó eredményeket értek el ugyan a művek formai elemzése terén, de azzal, hogy a műalkotásokat önmagukban, minden kapcsolatuktól elszakítva vizsgálják, az öncélú irodalomszemlélet jegyében megtagadják az irodalom társadalmi funkcióját, vagyis a lényegét, s így műelemzéseik is rendkívül szubjektívek. Az első félév munkájának eredményeként már látszik, hogy milyen új (vagy nagyonis régi) polgári nézetekkel szemben, milyen — sok esetben tetszetős, de valójá-